

А.О. НІКІТИШИН**(Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету, м. Вінниця, Україна)*

Вплив тенденцій демографічного і соціального розвитку на бюджетно-податкове регулювання

Співвідношення головних елементів податкового регулювання значною мірою залежить від тенденцій демографічного і соціального розвитку в країні. Метою статті є аналіз тенденцій демографічного і соціального розвитку та їх впливу на бюджетно-податкове регулювання. Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання реалізації податкового регулювання як інструменту суспільного розвитку. Здійснено аналіз таких основних соціальних та економічних індикаторів як рівень зайнятості та безробіття населення, розподіл кількості штатних працівників за розмірами нарахованої їм заробітної плати, мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум для працездатної особи, склад домогосподарств, вікова структура населення. Дані індикатори визначають інституційні співвідношення в системі податкового регулювання у коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі. Наголошено на тому, що в сучасних соціально-економічних умовах розвитку країни важливим є врахування впливу гендерної сегрегації на розвиток податкового регулювання. Визначено прямі, обернені та різнонаправлені зв'язки між зміною мінімальної заробітної плати та податковими доходами бюджету у короткостроковій перспективі, через вплив мінімальної заробітної плати на елементи та механізми податкового регулювання. Показано, що зростання / зменшення мінімальної заробітної плати може мати наслідком зростання / зменшення бюджетних доходів по визначених у дослідженні податках. Зростання / зменшення мінімальної заробітної плати також може мати наслідком зменшення / зростання бюджетних доходів по певних податках. Розкрито вплив прожиткового мінімуму для працездатної особи на інституційні елементи та механізми податкового регулювання.

Ключові слова: податки, оподаткування доходів фізичних осіб, бюджетно-податкове регулювання, соціальні гарантії, соціальні стандарти.

A.O. NIKITISHYN*(Vinnitsa Trade and Economics Institute
of Kyiv National University of Trade and Economics, Vinnitsa, Ukraine)*

Influence of Trends in Demographic and Social Development on the Budgetary Fiscal Policy

The ratio of the main elements of tax regulation largely depends on the trends of demographic and social development in the country. The purpose of the article is to analyze the trends of demographic and social development and their impact on the budgetary fiscal policy. The subject of the study is theoretical and practical issues of implementing budgetary fiscal policy as an instrument of social development. The author carried out the analysis of such basic social and economic indicators as the level of employment and unemployment of the population, the distribution of the number of full-time employees by the amount of their wage, the minimum wage, the living wage for the able-bodied person, the composition of households, the age structure of the population. These indicators determine the institutional relationship in the system of fiscal policy in the short, medium and long term. It was noted that in the current socio-economic conditions of the country's development it is important to take into account the impact of gender segregation on the development of budgetary fiscal policy. Take into account the influence of the minimum wage on the elements and mechanisms of the fiscal policy the direct, reverse and multidirectional links between changes of the minimum wage and tax revenues of the budget in the short term were determined. It was shown that an increase / decrease of the minimum wage can lead to an increase / decrease of the budget revenues for taxes identified in the study. The growth / decrease of the minimum wage may also result to decrease / increase in budget revenues for certain taxes. The influence of the subsistence minimum for the able-bodied person on the institutional elements and mechanisms of the budgetary fiscal policy was disclosed.

Keywords: taxes, taxation of personal income, budgetary fiscal policy, budget policy, social guarantees, social standards.

* Нікітишин Андрій Олександрович, доцент кафедри фінансів Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету (м. Вінниця), кандидат економічних наук, доцент.

Фінанси та оподаткування

Постановка проблеми. Політика податкового регулювання соціально-економічного розвитку країни є залежною від економічних та демографічних показників. Тенденції ринку праці, вікової структури населення, розподілу кількості працівників за розмірами нарахованої їм заробітної плати, соціальних стандартів та гарантій, тривалості життя, кількості населення в країні, розмірів домогосподарств та вікової структури населення впливають та визначають сучасний розвиток архітекτονіки податкового регулювання. Саме від змін в цих тенденціях залежить співвідношення головних елементів податкового регулювання: суб'єктів та об'єктів, бази оподаткування, джерел сплати і показників надходжень податкових доходів до бюджетів усіх рівнів, що визначає актуальність проведеного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі впливу демографічних та соціальних факторів на бюджетно-податкове регулювання присвячено дослідження таких вітчизняних науковців як: В. Андрущенко, Т. Тучак [1], Ю. Іванов, О. Тищенко, О. Грачов [7], Т. Калінеску, І. Пономарьова, С. Альошкін [3] та інших.

Незважаючи на напрацювання згаданих вчених, актуальним напрямком наукових досліджень є поглиблення теоретико-методичних та практичних

засад впливу демографічних та соціальних показників на податкове та бюджетне регулювання. При розробці політики бюджетно-податкового регулювання у коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі необхідно враховувати динаміку чисельності населення в країні, їх доходів та вікової структури, безробітних, співвідношення працюючих і пенсіонерів тощо.

Відтак **метою статті** є визначення впливу тенденцій демографічного і соціального розвитку на бюджетно-податкове регулювання.

Методика дослідження. Для виконання поставленого завдання в ході проведення дослідження використано наступні методи: системний, структурний, групування, аналізу та синтезу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основні соціально-економічні індикатори: рівень зайнятості та безробіття населення, розподіл кількості штатних працівників за розмірами нарахованої їм заробітної плати, мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум для працездатної особи, склад домогосподарств, вікова структура населення та інші визначають інституційні співвідношення в системі податкового регулювання у коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі.

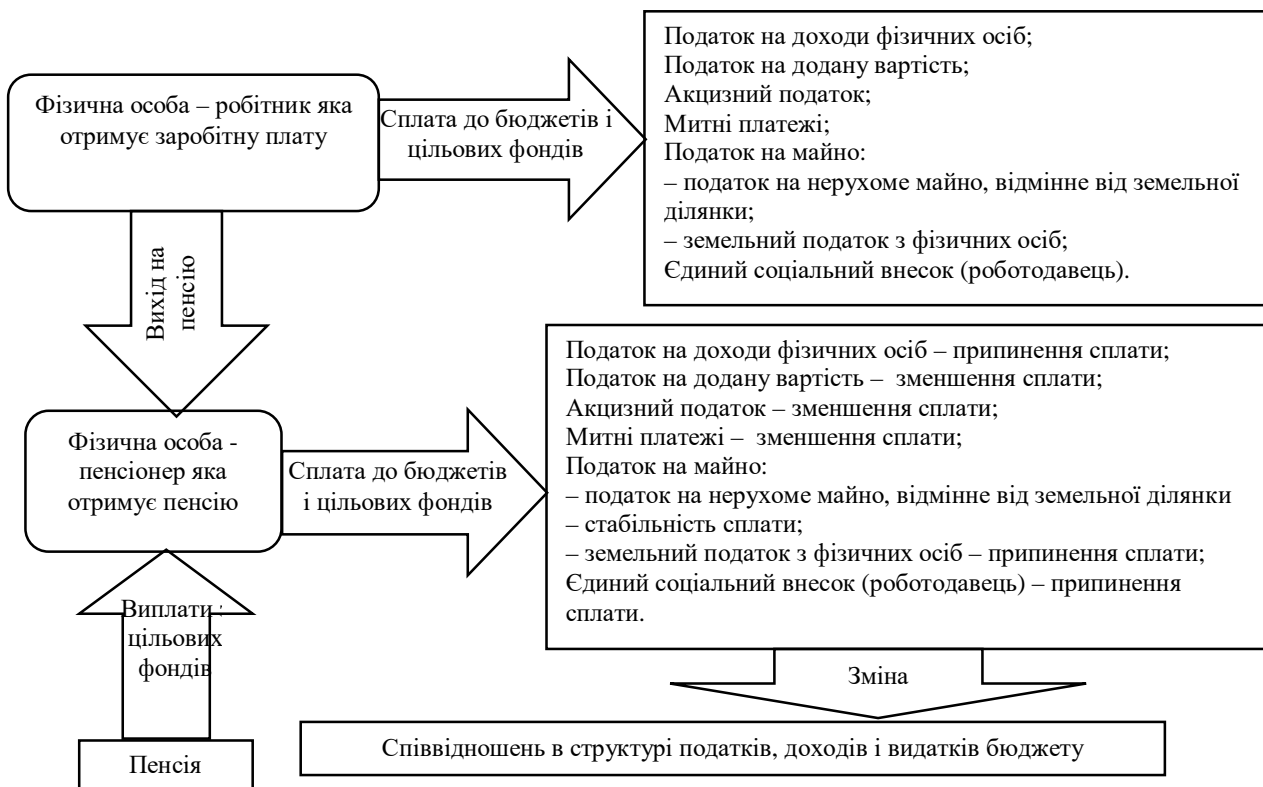

Рис. 1. Вплив виходу на пенсію працюючого робітника на елементи та механізми податкового регулювання

Джерело: побудовано автором.

Для прикладу, перехід працюючого робітника до категорії пенсіонер матиме наслідком зменшення особистих доходів та споживання, так як розміри пенсійних виплат є меншими від доходів у вигляді

заробітної плати (розмір пенсійних виплат залежить від головних факторів: розміру середньої зарплати в країні, стажу пенсіонера, співвідношення зарплати особи, яка виходить на пенсію та середньої зарплати).

Це може вплинути на зменшення надходжень до бюджету податку на додану вартість, акцизного податку, митних платежів. По деяких податках і внесках бюджет (цільові фонди) взагалі втрачає фінансові ресурси по тій причині, що така особа вибуває із категорії їх платників, або зникає база чи об'єкти оподаткування. Зокрема, до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника податку на доходи фізичних осіб не включаються доходи у вигляді пенсій. Також пенсіонери (за віком) набувають права на пільги щодо сплати земельного податку для фізичних осіб (рис. 1).

Як бачимо з рис. 1, відбувається збільшення навантаження на видатки Уряду: з однієї сторони роботодавець припиняє перерахування єдиного соціального внеску при виході такої особи на пенсію (сплата внеску відновлюється при прийнятті на роботу нового працівника), а з іншої – держава має збільшувати видатки на виплату пенсій пенсіонеру.

При розробці заходів бюджетно-податкового регулювання у коротко-, середньо- та довгостроковому періодах необхідно враховувати вітчизняні негативні тенденції основних показників ринку праці (табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники ринку праці (річні дані)¹

Рік	у тому числі							
	зайняте населення				безробітне населення (за методологією МОП)			
	у віці 15-70 років		працездатного віку		у віці 15-70 років		працездатного віку	
	в середньому, тис. осіб	у % до населення відповідної вікової групи	в середньому, тис. осіб	у % до населення відповідної вікової групи	в середньому, тис. осіб	у % до економічно активного населення відповідної вікової групи	в середньому, тис. осіб	у % до економічно активного населення відповідної вікової групи
2010	19 180,2	58,4	17 451,5	65,5	1 713,9	8,2	1 712,5	8,9
2011	19 231,1	59,1	17 520,8	66,3	1 661,9	8,0	1 660,9	8,7
2012	19 261,4	59,6	17 728,6	66,9	1 589,8	7,6	1 589,2	8,2
2013	19 314,2	60,2	17 889,4	67,3	1 510,4	7,3	1 510,3	7,8
2014	18 073,3	56,6	17 188,1	64,5	1 847,6	9,3	1 847,1	9,7
2015	16 443,2	56,7	15 742,0	64,7	1 654,7	9,1	1 654,0	9,5
2016	16 276,9	56,3	15 626,1	64,2	1 678,2	9,3	1 677,5	9,7

¹ Дані за 2010-2014 роки наведено без урахування тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополя, за 2015-2016 рік – також без частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: [2].

Реалізація політики податкового регулювання вимагає врахування впливу таких важливих економічних інституційних параметрів як рівень зайнятості населення, рівень безробіття, розподіл доходів.

В Україні стрімко зменшується зайняте населення у віці 15-70 років: з 19180,2 тис. осіб у 2010 році до 16276,9 у 2016 році. Зайняте населення працездатного віку теж істотно зменшується. Зазначений тренд негативно впливатиме на розміри бюджетних доходів вже у коротко- і середньостроковій перспективі, так як податки на споживання найбільше сплачує зайняте населення вікової групи 15-70 років (в осіб молодшого віку відсутні постійні доходи, вони менше споживають, в тому числі підакцизних товарів, а особи похилого віку зменшують споживання із зменшенням доходів при виході на пенсію).

Негативний тиск на бюджетні податкові доходи чинить такий показник ринку праці як безробітне населення, частка якого у 2016 році складає 9,3 % від економічно активного населення у віці 15-70 років та

9,7 % від економічно активного населення працездатного віку.

У грудні 2017 року нарахування в межах мінімальної заробітної плати мали лише 6,6 % штатних працівників (рис. 2).

Такі основні соціально-економічні індикатори рівня життя населення як розподіл кількості штатних працівників за розмірами нарахованої їх заробітної плати, мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум для працездатної особи визначають інституційні співвідношення в системі оподаткування доходів фізичних осіб. Під час нарахування доходів у формі заробітної плати, база оподаткування визначається як нарахована заробітна плата, зменшена на суму податкової соціальної пільги за її наявності. Граничний розмір доходу, який дає право на отримання податкової соціальної пільги залежить від розміру, що не перевищує суми, що дорівнює розміру місячного прожиткового мінімуму, діючого для працездатної особи на 1 січня звітного податкового року, помноженого на 1,4 та округленого до найближчих 10 гривень [5].

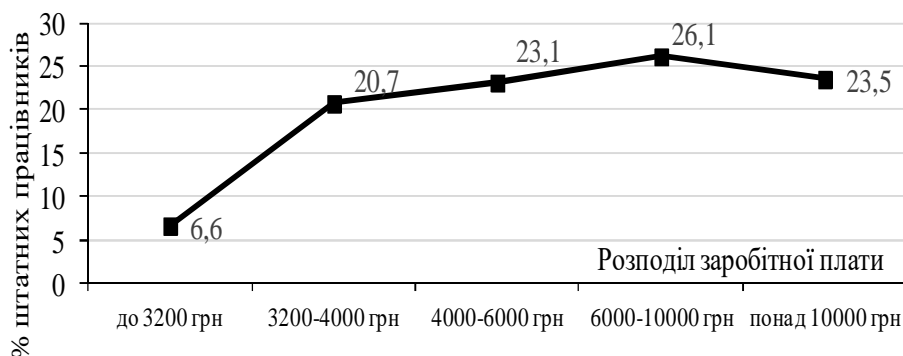

Рис. 2. Розподіл кількості штатних працівників за рівнем заробітної плати у грудні 2017 року (у % до кількості працівників, яким оплачено 50 % і більше робочого часу)

Джерело: [2].

Враховуючи, що протягом 2017 року граничний розмір доходу для застосування податкової соціальної пільги становив 2240 грн., а мінімальна заробітна плата в грудні 2017 року становила 3200 грн., за даними рисунку 2, зовсім незначна кількість від загальної кількості штатних працівників мали право на отримання такої пільги, яка зменшувала базу оподаткування податку на доходи фізичних осіб. Окрім того, на такий

граничний розмір впливає відповідна кількість дітей у платника податку на доходи фізичних осіб. Величина податкової соціальної пільги залежить від розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року та кількості дітей (до 18 років) у платника податку на доходи фізичних осіб (табл. 2).

Таблиця 2

Характеристики домогосподарств, які впливають на механізми податкового регулювання доходів фізичних осіб

(без урахування тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополя)

	2010	2011	2012	2013	2014 ¹	2015 ¹	2016 ¹
Частка домогосподарств із дітьми до 18 років (%)	37,9	38	38	38	38	38,2	38,2
Розподіл домогосподарств із дітьми (%) за кількістю дітей у їх складі							
одна дитина	73,6	74,9	75,6	75,4	73,6	75,7	76
дві дитини	23,4	22,5	21,8	22,4	23,3	21,2	21,4
три дитини і більше	3	2,6	2,6	2,2	3,1	3,1	2,6

¹ Без урахування частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: [2].

Аналізуючи дані таблиці 2, відмітимо, що на елементи податкового регулювання та розмір надходжень податку на доходи фізичних осіб до бюджету впливає розмір, склад та вікова структура домогосподарств: на граничний розмір доходу у вигляді заробітної плати, який надає право на отримання податкової соціальної пільги впливає наявність дітей, їх кількість і вік, а на суму пільги – кількість дітей у домогосподарствах.

Збільшення частки домогосподарств із дітьми до 18 років з 37,9 % у 2010 році до 38,2 % у 2016 році не обов'язково матиме наслідок зростання кількості платників податку на доходи фізичних осіб – отримувачів податкової соціальної пільги та збільшення її розмірів, а відтак, зменшення бази оподаткування податком і зменшення бюджетних надходжень. А от зменшення таких домогосподарств із двома дітьми з 23,4 % у 2010 році до 21,4 % та трьома і більше з 3,0 % до 2,6 % відповідно має наслідок зменшення впливу податкової соціальної пільги на базу оподаткування податку на доходи фізичних осіб та його фінансовий потенціал.

Зменшення кількості домогосподарств із двома і більше дітьми зменшує попит як на великі квартири і

будинки, так і додаткове житло, які є об'єктом оподаткування, податком на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки. На такий попит впливатиме і скорочення населення в країні, значні розбіжності в доходах домогосподарств.

Співвідношення показників розподілу населення за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів, визначає можливість запровадження прогресивної ставки податку на доходи фізичних осіб та розподільчий потенціал системи оподаткування доходів фізичних осіб та майнового оподаткування. Як видно з даних таблиці 3, кількість маєтних громадян в Україні щороку збільшується, але їх частка у загальній кількості населення все ще є зовсім мізерною, що не дозволяє в значному масштабі реалізовувати соціальну функцію у податковому регулюванні, шляхом використання системи прогресивного прибуткового оподаткування їхніх доходів та майнового оподаткування майна. У 2016 році лише 17,7 % населення мали рівень середньодушових еквівалентних загальних доходів, що перевищував 3720,0 грн.

Розподіл населення за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів
(без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції)

Загальні доходи у місяць, грн.	2012	2013	2014 ¹	2015 ¹	2016 ¹
	Розподіл населення (%)				
до 480,0	0,4	0,1	0,1	0,1	0
480,1–840,0	3,2	2,3	1,4	0,9	0,3
840,1–1200,0	12,6	9,1	7,9	4,8	1,6
1200,1–1560,0	23,8	21,2	19,2	11,3	5
1560,1–1920,0	21,2	21,9	23,1	18,2	11,5
1920,1–2280,0	14,5	16,6	16,5	17,6	16
2280,1–2640,0	9,3	10,5	11,7	15,9	16,4
2640,1–3000,0	5,6	6,8	7,8	11,4	13,6
3000,1–3360,0	3,1	4,3	4,6	6,7	10
3360,1–3720,0	2,1	2	2,5	4,4	7,9
понад 3720,0	4,2	5,2	5,2	8,7	17,7

¹ без урахування зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: [2].

Зростання частки населення, загальні доходи у місяць яких перевищують 3720 грн., протягом останніх років може створити основу для стійкого зростання бюджетних надходжень від податку на доходи фізичних осіб у майбутньому.

Стаття 1 Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 5 жовтня 2000 року № 2017-III із змінами і доповненнями визначає: «державні соціальні стандарти – встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій; державні соціальні гарантії – встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів

громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму» [6].

Вагомий вплив на інституційні співвідношення в системі податкової та бюджетної політики, навіть в короткостроковій перспективі, має розмір мінімальної заробітної плати. Соціальна політика регулювання її розміру впливає на елементи та механізми податкового регулювання, співвідношення інституційних показників системи загальнодержавного та місцевого, прямого та непрямого оподаткування тощо (табл. 4).

Таблиця 4

Вплив мінімальної заробітної плати на інституційні елементи та механізми податкового регулювання, його наслідки для бюджетної політики

Назва соціальної гарантії	Назва інструменту податкового регулювання доходів бюджету	Вплив на елементи та механізми податкового регулювання	Вид зв'язку для бюджетних доходів	Вплив зростання / зменшення гарантії на бюджетні надходження
1	2	3	4	5
Мінімальна заробітна плата	Податок на доходи фізичних осіб	База оподаткування	При визначенні податку із заробітної плати – прямий	Зростання / зменшення
		Не включення до оподаткованого доходу	При оплаті вартості навчання; продажу власної продукції тваринництва; отриманні путівок на відпочинок, оздоровлення та лікування, дарунків, благодійної допомоги; здійсненні витрат на відрядження, які не підтверджені документально – обернений	Зменшення / збільшення
	Податок на додану вартість	Кількість платників, обсяги оподатковуваних операцій	При визначенні податкового зобов'язання – прямий	Зростання / зменшення

1	2	3	4	5
Мінімальна заробітна плата	Акцизний податок	Кількість платників, обсяги оподатковуваних операцій	При визначенні податкового зобов'язання – прямий	Зростання / зменшення
	Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів	Звільнення від обов'язку подання декларації	При визначенні податкового зобов'язання – обернений	Зменшення / збільшення
	Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки	Ставка податку за 1 квадратний метр бази оподаткування.	При визначенні податку – прямий	Зростання / зменшення
	Транспортний податок	Об'єкт оподаткування	При визначенні середньоринкової вартості легкового автомобіля – обернений	Зменшення / збільшення
	Збір за місця для паркування транспортних засобів	Ставка податку за 1 квадратний метр бази оподаткування.	При визначенні податку – прямий	Зростання / зменшення
	Єдиний податок	Фіксовані ставки єдиного податку	При визначенні податку 2 групи – прямий	Зростання / зменшення
	Податок на прибуток підприємств	Кількість платників, ставка податку	При застосуванні нульової ставки податку – прямий	Зростання / зменшення

Джерело: побудовано автором.

Розглянемо на прикладах вплив зміни такого соціального індикатора як мінімальна заробітна плата на елементи та механізми податкового регулювання, прямі та обернені зв'язки такого впливу з бюджетними доходами.

Прямий зв'язок ідентифікується тоді, коли зростання мінімальної заробітної плати призводить до зростання фіскального потенціалу і бюджетних надходжень того чи іншого податку в механізм розрахунку якого вбудований даний інституційний показник державних соціальних стандартів та гарантій. Для прикладу, показник розміру мінімальної заробітної плати впливає на механізм визначення переліку платників та ставки податку на прибуток: на період до 31 грудня 2021 року застосовується нульова ставка для платників податку на прибуток, у яких річний дохід, визначений за правилами бухгалтерського обліку за останній річний звітний період, не перевищує трьох мільйонів гривень та розмір нарахованої за кожний місяць звітного періоду заробітної плати (доходу) кожному з працівників, які перебувають з платником податку у трудових відносинах, є не меншим як дві мінімальні заробітні плати, при відповідності певним визначеним критеріям. Збільшення показника розміру мінімальної заробітної плати ускладнює дотримання такої законодавчо визначеної умови, а тому кількість платників, які будуть сплачувати податок не за нульовою, а за основною 18 % ставкою зростатиме – це буде наслідком зростання бюджетних надходжень.

Обернений зв'язок можна визначити тоді, коли зростання мінімальної заробітної плати навпаки призводить до зменшення фіскального потенціалу і бюджетних надходжень податків, в механізм розрахунку яких вбудований даний показник. Як

бачимо з таблиці 4, такий зв'язок має місце для транспортного податку – об'єктом оподаткування є легкові автомобілі, з року випуску яких минуло не більше п'яти років (включно) та середньоринкова вартість яких становить понад 375 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року. Зростання розмірів мінімальної заробітної плати збільшує показник середньоринкової вартості легкового автомобіля (2016 рік – 1033500 грн., 2017 рік – 1200000 грн., 2018 рік – 1396125 грн.), зменшуючи кількість платників транспортного податку в яких є такий об'єкт оподаткування та бюджетні надходження.

Соціальна політика збільшення соціальних гарантій, зокрема мінімальної заробітної плати, впливає на фіскальну функцію в податковому регулюванні:

- збільшує фіскальний потенціал податку на додану вартість, акцизного податку, податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, збору за місця для паркування транспортних засобів, єдиного податку (2 групи), податку на прибуток підприємств;

- зменшує фіскальний потенціал рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів та транспортного податку;

- одночасно збільшує та зменшує фіскальний потенціал податку на доходи фізичних осіб через вплив на різні елементи та механізми оподаткування.

Соціальна політика, через встановлення розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи, який вбудований у інституційні елементи та механізми податкового регулювання, впливає на бюджетну політику (табл. 5).

Вплив прожиткового мінімуму для працездатної особи на інституційні елементи та механізми податкового регулювання та його наслідки для бюджетної політики

Назва соціального стандарту	Назва інструменту податкового регулювання доходів бюджету	Вплив на елементи та механізми податкового регулювання	Вид зв'язку для бюджетних доходів	Вплив зростання / зменшення стандарту на бюджетні надходження
Прожитковий мінімум для працездатної особи, встановлений законом на 1 січня податкового (звітного) року	Відповідальність	Накладення штрафів по контрольованих операціях з трансфертного ціноутворення	При неподанні звіту – прямий	Зростання / зменшення
			При недекларуванні – прямий	Зростання / зменшення
			При не поданні документації – прямий	Зростання / зменшення
			При неподанні платником податків звіту (уточнюючого звіту) та/або документації після спливу 30 календарних днів, наступних за останнім днем граничного строку сплати штрафу (штрафів) – прямий	Зростання / зменшення
			При несвоєчасному поданні платником податків звіту та/або документації або несвоєчасне декларування у поданому звіті – прямий	Зростання / зменшення
	Порушення правил обліку, виробництва та обігу пального на акцизних складах		При необладнанні витратомірами-лічильниками та/або рівномірами-лічильниками акцизних складів, на яких здійснюються виробництво, оброблення (перероблення), змішування, навантаження-розвантаження, зберігання пального, відпуск пального без застосування витратомірів-лічильників та/або рівномірів-лічильників – прямий	Зростання / зменшення
			При визначенні суми заборгованості платника податку за укладеним ним цивільно-правовим договором, за якою минув строк позовної давності – обернений	Зменшення / збільшення
	Податок на доходи фізичних осіб	Включення до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу	При визначенні суми пенсій або щомісячного довічного грошового утримання, отримуваних платником податку з Пенсійного фонду України чи бюджету – обернений	Зменшення / збільшення
			При визначенні суми податкової соціальної пільги – обернений	Зменшення / збільшення
		Зменшення суми загального місячного оподатковуваного доходу	При визначенні суми обмеження податкової соціальної пільги – обернений	Зменшення / збільшення
			При включенні до податкової знижки суми витрат платника податку на сплату страхових платежів – обернений	Зменшення / збільшення
	Єдиний податок	Фіксовані ставки єдиного податку	При визначенні податку 1 групи – прямий	Зростання / зменшення

Джерело: побудовано автором.

Розмір такого базового державного соціального стандарту як прожитковий мінімум для працездатної особи, встановленого законом на 1 січня податкового (звітного) року, має обернений зв'язок із розміром бюджетних надходжень від податку на доходи фізичних осіб. Для прикладу, зростання даного соціального стандарту може мати наслідком зменшення надходжень по податку на доходи фізичних осіб до бюджету, так як збільшується: сума податкових соціальних пільг, гранична сума, яка

обмежує надання таких пільг, сума деяких витрат платника податку, яка включається до податкової знижки тощо.

Для бюджетних надходжень від єдиного податку зв'язок буде навпаки прямий: зростання прожиткового мінімуму для працездатної особи збільшує надходження податку – для першої групи його платників фіксовані ставки встановлюються сільськими, селищними, міськими радами або радами

Фінанси та оподаткування

об'єднаних територіальних громад у межах до 10 % розміру прожиткового мінімуму.

Соціальна політика збільшення соціальних стандартів, зокрема прожиткового мінімуму для працездатної особи, встановленого законом на 1 січня податкового (звітного) року, впливає на фінансову функцію в податковому регулюванні:

– збільшуючи фінансовий потенціал єдиного податку (1 групи) та системи відповідальності за порушення податкового законодавства;

– зменшуючи фінансовий потенціал податку на доходи фізичних осіб.

Важливо при розробці стратегії податкового регулювання враховувати тенденції демографічних змін: тривалість життя, кількість населення в країні, розміри домогосподарств, вікова структура населення.

На жаль показники демографічної та соціальної статистики нашої країни бажають кращого. Зокрема, погіршується показник співвідношення кількості пенсіонерів до зайнятого населення працездатного віку: з 76,2 % у 2013 році до 78,7 % у 2016 році (табл. 6).

Таблиця 6

Кількість пенсіонерів та їх частка у структурі зайнятого населення працездатного віку

Рік	Кількість пенсіонерів, тис.	Як % зайнятого населення працездатного віку
2010	13721,1	78,6
2011	13738	78,4
2012	13820,5	78
2013	13639,7	76,2
2014	13533,3	78,7
2015 ¹	12147,2	77,2
2016 ¹	12296,5	78,7

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: власні розрахунки автора на основі [2].

Як бачимо, в нашій державі зростає кількість «пасивних» платників податків – пенсіонерів і зменшується кількість «активних» – зайнятого населення працездатного віку, що негативно впливає на надходження податку на доходи фізичних осіб.

Аналізуючи вікову структуру населення та її вплив на податкове регулювання (рис. 3), відмітимо незначний позитивний тренд останніх років по майбутніх «активних» платниках податків – населення у віці від 0 до 15 років.

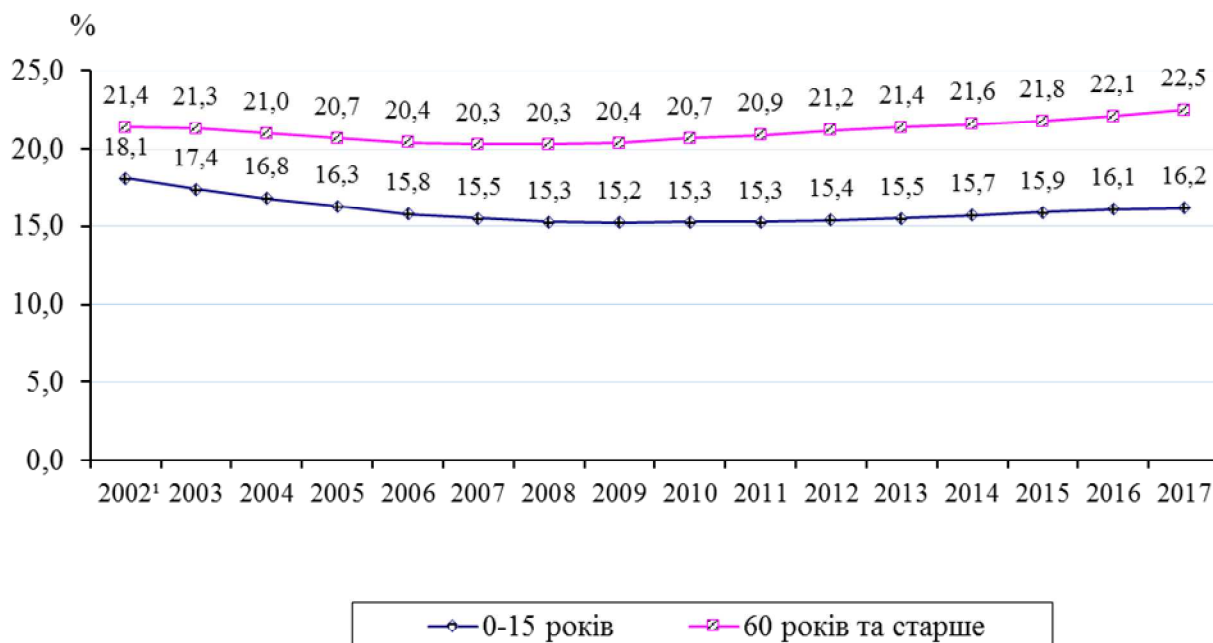

Рис. 3. Питома вага населення у віці 0-15 років та 60 років і старше у загальній чисельності постійного населення на початок року

Джерело: [2].

Така категорія населення у найближчому майбутньому стане платниками податків – «донорами» фінансової системи. Натомість у країні зростає частка «реципієнтів» фінансової системи –

отримувачів фінансової допомоги: частка населення у віці 60 років і старше у загальній чисельності постійного населення на початок 2017 року

збільшилась до 22,5 % (ще у 2007 році такий показник дорівнював 20,3 %).

Визначення напрямів розвитку системи податкового контролю та адміністрування податків необхідно здійснювати із врахуванням показників співвідношень видів доходів у структурі сукупних ресурсів домогосподарств. Аналізуючи дані таблиці 7, відмітимо зменшення грошових доходів від оплати праці, тобто виплат доходів через податкових

агентів, з 50,8 % у 2013 році до 46,7 % у 2016 році. Також відбулося збільшення доходів у вигляді грошової допомоги від родичів, інших осіб та інших грошових доходів, доходів від продажу сільськогосподарської продукції, інших надходжень при виплаті яких, податок не утримується і не перераховується до бюджету, що вимагає посилення контрольно-перевірочної складової при реалізації політики податкового регулювання.

Таблиця 7

Сукупні місячні ресурси та структура грошових доходів домогосподарств України

Усі домогосподарства	2013	2014	2015	2016
Усього сукупних ресурсів (грн.)	4454,24	4563,32	5231,71	6238,82
у тому числі (у %)				
Грошові доходи:	91,4	91,2	89,4	86,0
оплата праці	50,8	48,8	47,2	46,7
доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	4,0	5,2	5,5	5,2
доходи від продажу сільськогосподарської продукції	2,8	3,2	3,4	2,9
пенсії, стипендії, допомоги та субсидії, надані готівкою	27,2	27,0	25,2	23,1
грошова допомога від родичів, інших осіб та інші грошові доходи	6,6	7,0	8,1	8,1
Вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель	3,8	4,6	5,1	4,8
Пільги та субсидії	0,5	0,4	1,3	4,7
Інші надходження	4,3	3,8	4,2	4,5

Джерело: [2].

Розвиток інституційної архітектури податкового регулювання вимагає врахування тенденцій демографічних та соціальних показників на місцевому, регіональному та загальнодержавному рівнях. Показник зміни населення країни чи певної адміністративно-територіальної одиниці є одним із факторів, який може впливати на податкові надходження. Зменшення чисельності населення та рівня народжуваності певної адміністративної одиниці, матиме наслідком закриття соціально важливих бюджетоформуючих закладів освіти, охорони здоров'я, культури і, відповідно, зменшення кількості платників податку на доходи фізичних осіб, що негативно впливатиме на бюджетні надходження до місцевого бюджету.

Такий показник як рівень захворюваності, матиме наслідком певне зменшення бюджетних надходжень, так як платник податку на доходи фізичних осіб має право на податкову знижку до якої може включити суму коштів, сплачених на користь закладів охорони здоров'я для компенсації вартості платних послуг з лікування. Така податкова знижка зменшує базу нарахування податку на доходи фізичних осіб, впливаючи на бюджетні надходження. Також хвора людина змушена змінювати свою споживчу поведінку: частково відмовитися від споживання звичайних товарів (в ціні 20 % ПДВ) на користь ліків (в ціні 7 % ПДВ).

Середня очікувана тривалість життя при народженні впливає як на дохідну, так і видаткову частину бюджетів (цільових фондів). Збільшення тривалості життя населення (за умови зайнятості), збільшує податкові доходи з однієї сторони, а з іншої

(у разі виходу на пенсію), збільшується термін виплати пенсійних виплат і видаткова частина бюджету (цільових фондів) несе додаткове навантаження.

Результати дослідження Т. Купе та Г. Вахітової свідчать про те, що в кінці 2000-х років лише академічна освіта в Україні давала позитивну динаміку доходів у розмірі 5,6 % кожного додаткового року. Всі інші види освіти не мали помітного впливу на рівень місячної заробітної плати [4].

Рівень освіти, через розмір доходів, хоч у незначній мірі, але впливає на динаміку податкових доходів бюджету. З іншої сторони, витрати на освіту дітей чи особисто платника податку на доходи фізичних осіб вже у короткостроковій перспективі зменшують його загальний річний оподатковуваний дохід, одержаний у вигляді заробітної плати, а відтак бюджетні надходження від такого податку.

В сучасних соціально-економічних умовах розвитку країни є важливим визначення впливів гендерної сегрегації на розвиток податкового регулювання. Різниця у доходах чоловіків та жінок у тих самих видах економічної діяльності (середньомісячна заробітна плата жінок за 9 місяців 2017 року склала 6414 грн., що на 1857 грн. або 29 % менше від чоловіків) та динаміка співвідношення чисельності чоловіків і жінок (збільшення на 0,4 в.п.: з 85,9 % у 1990 році до 86,3 % у 2017 році), впливаючи на податкові доходи, визначатимуть інституційні показники бюджетного регулювання у майбутньому.

Висновки. За результатами дослідження встановлено прямі, обернені та різнонаправлені зв'язки між зміною мінімальної заробітної плати та податковими доходами бюджету у короткостроковій перспективі, через вплив даної соціальної гарантії на елементи та механізми податкового регулювання:

– прямий зв'язок – зростання / зменшення мінімальної заробітної плати може мати наслідком зростання / зменшення бюджетних доходів по податку на доходи фізичних осіб, акцизному податку, податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, збору за місця для паркування транспортних засобів, єдиному податку (платників 2 групи), податку на прибуток підприємств;

- обернений зв'язок між величиною бюджетних доходів від рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів, транспортного податку та мінімальною заробітною платою та, а саме: зростання мінімальної заробітної плати призводить до зменшення обсягу бюджетних доходів і навпаки.

Зростання / зменшення мінімальної заробітної плати має одночасний різнонаправлений вплив на фінансовий потенціал податку на доходи фізичних осіб через вплив на різні елементи та механізми зазначеного податку.

Також встановлено вплив прожиткового мінімуму для працездатної особи, встановленого законом на 1 січня податкового (звітного) року, на інституційні елементи та механізми податкового регулювання та його наслідки для бюджетної політики: розмір соціального стандарту має обернений зв'язок із розміром бюджетних надходжень від податку на доходи фізичних осіб та прямий – від єдиного податку (платників 1 групи). Простежується прямий зв'язок із таким інструментом податкового регулювання доходів бюджету як відповідальність при накладенні штрафів по контрольованих операціях з трансфертного ціноутворення та порушенні правил обліку, виробництва та обігу пального на акцизних складах.

Врахування таких впливів дозволить підвищити ефективність політики податково-бюджетного регулювання в коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі на усіх рівнях бюджетної системи, сприятиме посиленню системності та обґрунтованості управлінських рішень, дозволить забезпечити врахування пріоритетів державної соціальної політики щодо забезпечення потреб людини та динаміки соціальних стандартів і гарантій при розробці бюджетно-податкової політики соціально-економічного розвитку країни.

Забезпечення бюджету податковими доходами для фінансування державних видатків на суспільні товари і послуги є основною метою оподаткування, що вимагає подальшого дослідження фінансової функції податків при формуванні дохідної частини бюджетів усіх рівнів.

4 Список використаних джерел

1. Андрущенко В. Л., Тучак Т. В. Морально-етичні імперативи податків та оподаткування (західна традиція): монографія. К.: Алєрта, 2013. 384 с.

2. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

3. Калінеску Т. В., Пономарьова І. В., Альошкін С. В. Соціальні аспекти податкової політики: підручник. Сєверодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. 384 с.

4. Купе Т., Вахітова Г. Залежність динаміки доходів від рівня освіти в Україні. URL: <http://www.kse.org.ua/uk/research-policy/projects/?portfolioid=15>

5. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

6. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000 р. № 2017-III (зі змінами і доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2017-14>

7. Соціальні аспекти податкової політики: монографія / Ю. Б. Іванов, О. М. Тищенко, О. В. Грачов та ін.; за заг. ред. екон. наук, професора Ю. Б. Іванова. Х.: Вид. ХНЕУ, 2011. 304 с.

4 References

1. Andrushchenko, V. L. & Tuchak, T. V. (2013). *Moralno-etychni imperatyvy podatkiv ta opodatkuвання (zakhidna tradytsiia) [Moral and ethical imperatives of taxes and tax (western tradition)]*. Kyiv: Alerta.

2. Official site of the State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>

3. Kalinesku, T. V., Ponomarova, I. V., Aloskin, S. V. (2015). *Socialni aspekty podatkovoyi polityky [Social aspects of tax policy]*. Sєvyerodoneczk: Vmd-vo SNU im. V. Dalja.

4. Kupe, T., Vakhitova, H. (2018). *Zalezhnist dynamiky dokhodiv vid rivnya osvity v Ukraini*. Retrieved from <http://www.kse.org.ua/uk/research-policy/projects/?portfolioid=15>

5. Verkhovna Rada Ukrainy. (2010). *Podatkovi kodeks Ukrainy [Tax Code of Ukraine]*. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

6. Verkhovna Rada Ukrainy. (2000). *Pro derzhavni sotsialni standarty ta derzhavni sotsialni harantiyi: Zakon Ukrainy [On State Social Standards and State Social Guarantees: Law of Ukraine]*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2017-14>

7. Ivanov, Yu. B., Tyshhenko, O. M., Grachov, O. V. et al. (2011). *Socialni aspekty podatkovoyi polityky [Social aspects of tax policy]* (ed. by Yu. B. Ivanov). Kharkiv: Vyd. XNEU.